

9. *Oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid in Nederland: verschillen in opvattingen over minderhedenbeleid en achterstandsbeleid*

M. VAN LONDEN, M. COENDERS en P. SCHEEPERS

SAMENVATTING

De laatste jaren zijn in Nederland veel specifieke overheidsmaatregelen voor de integratie van etnische minderheden beëindigd. Daarmee is de nadruk meer op algemeen beleid komen te liggen, waarbinnen veel aandacht is voor de positie van sociaal-economische achterstandsgroepen. In deze bijdrage onderzoeken we of opvattingen van Nederlanders over werkgelegenheidsbeleid variëren met de doelgroep van het beleid: etnische minderheden of sociaal-economische achterstandsgroepen. Door gebruik te maken van een eenvoudig 'split-ballot design' laten we zien dat de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid laag is en niet varieert met de doelgroep. Verklaringen voor de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid variëren daarentegen wel met de doelgroep. Nederlanders die dreiging ervaren van etnische minderheden maken vooral meer bezwaar tegen minderhedenbeleid.

Trefwoorden: achterstandsbeleid, minderhedenbeleid, etnische dreiging, conservatisme, eigenbelang

1. OPPOSITIE TEGEN MINDERHEDENBELEID EN ACHTERSTANDSBELEID

In Nederland zijn de laatste jaren veel specifieke overheidsmaatregelen voor de integratie van etnische minderheden beëindigd (Entzinger & Fermin, 2006). Nederland volgt daarmee een trend die ook plaatsvindt in landen als Zweden en het Verenigd Koninkrijk. Ook op het gebied van werkgelegenheidsbeleid zijn de laatste jaren verschillende specifieke maatregelen afgeschaft (Dagevos & Turkenburg, 2003; Entzinger & Fermin, 2006). Zo is in 2004 de 'Wet SAMEN' komen te vervallen (Wet stimulering arbeid minderheden) die werkgevers verplichtte in- en uitstroming van etnische minderheden te registreren. De nadruk is daarmee meer op algemeen beleid komen te liggen, waarbinnen veel aandacht is voor de positie van sociaal-economische achterstandsgroepen. Wel zijn bepaalde vormen van algemeen beleid, zoals de jeugdwerkloosheidsbestrijding, het grotestendenbeleid en het onderwijsachterstandenbeleid, duidelijk ook gericht op de integratie van etnische minderheden (Entzinger & Fermin, 2006).

A.E.Bronner et al. (red.), Ontwikkelingen in het marktonderzoek: Jaarboek MarktOnderzoek-Associatie, dl. 35, 2010. Haarlem: Spaar^{en}Hout.

Afgaande op Amerikaans onderzoek zouden algemene overheidsmaatregelen minder publieke weerstand op moeten roepen dan specifieke overheidsmaatregelen, gericht op de positie van etnische minderheden (Bobo & Kluegel, 1993; zie ook Sidanius et al., 2000; Sniderman & Carmines, 1997). In de literatuur worden meerdere verklaringen gegeven. Zo zou een negatieve opvatting over minderhedenbeleid voortkomen uit een negatief beeld over etnische minderheden (Bobo, 2000; Kinder & Sanders, 1996). Andere onderzoekers (Sniderman & Carmines, 1997; Sniderman & Piazza, 1993) staan sceptischer tegenover het belang van etnische attitudes. Volgens hen is weerstand tegen minderhedenbeleid het gevolg van ‘etnisch-neutrale’ politieke ideologieën zoals economisch conservatisme.

In dit hoofdstuk onderzoeken we of opvattingen van Nederlanders over werkgelegenheidsbeleid variëren met de doelgroep van het beleid: etnische minderheden of sociaal-economische achterstandsgroepen. We vergelijken opvattingen over specifiek werkgelegenheidsbeleid, gericht op de participatie van etnische minderheden (verder afgekort als minderhedenbeleid), met opvattingen over achterstandsbeleid, gericht op de participatie van sociaal-economische achterstandsgroepen.¹ Doel van het onderzoek is te verkennen wat we met een eenvoudig ‘split-ballot design’ kunnen leren over de publieke weerstand tegen minderhedenbeleid. Daarnaast willen we met het onderzoek antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen: in welke mate verklaren etnische attitudes, in tegenstelling tot politieke ideologie, de oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid? Variëren verklaringen voor de weerstand tegen werkgelegenheidsbeleid alnaargelang de beoogde doelgroep? Tot slot gaan we na of verklaringen voor de weerstand tegen werkgelegenheidsbeleid te generaliseren zijn naar lageropgeleiden en hogeropgeleiden.

Hoewel de verschillen tussen groepen minderheden groot zijn, blijft het opleidingsniveau van etnische minderheden achter bij dat van de autochtone bevolking (Turkenburg & Gijsberts, 2007). Ook is de werkloosheid onder etnische minderheden groter en zijn zij oververtegenwoordigd onder degenen die afhankelijk zijn van een uitkering (Dagevos, 2007; Entzinger & Fermin, 2006). Hoewel scholing niet de enige verklaring is voor de achterstandspositie van etnische minderheden, hebben vooral lagergeschoolde minderheden een problematische positie op de arbeidsmarkt (Klaver et al., 2005). Achterstandsbeleid is dus in belangrijke mate ook gericht op de positie van etnische minderheden. Het is daardoor mogelijk dat een negatieve opvatting over achterstandsbeleid voortkomt uit een negatief beeld over etnische minderheden (Gilens, 1999). Wanneer dit het geval is, zal de specifieke doelgroep (achterstandsgroepen of etnische minderheden) waarschijnlijk weinig gevolgen hebben voor de publieke opinie over werkgelegenheidsbeleid.

2. EEN ‘SPLIT-BALLOT DESIGN’

Om inzicht te krijgen in de mate waarin oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid varieert met de doelgroep, hebben we binnen een nationaal representatief survey (*Sociaal-Culturele Ontwikkelingen in Nederland*, 2005; Eisinga et al., in druk), een ‘split-ballot’ design toegepast (Gaines et al., 2007). Dit onderzoeksdesign combineert de kwaliteiten van twee verschillende methoden: de interne validiteit van het experiment en de externe validiteit van het survey onderzoek (Piazza & Sniderman, 1998). Respondenten werden at random in twee verschillende groepen ingedeeld.

Beide groepen kregen een vraag over werkgelegenheidsbeleid voorgelegd. Het enige verschil tussen de vragen was de doelgroep van het beleid. Wanneer we nu tussen de groepen een significant verschil vinden in weerstand tegen werkgelegenheidsbeleid, weten we zeker dat dit komt door het verschil in doelgroep (ibid.). In figuur 1 tonen we de twee vraagformuleringen waarmee de weerstand tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid is gemeten.

<i>Oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid</i>	
<i>Minderhedenbeleid</i>	<i>Achterstandsbeleid</i>
De volgende vraag gaat over de aanpak van de werkloosheid onder <i>etnische minderheden</i> .	De volgende vraag gaat over de aanpak van de werkloosheid.
<i>Etnische minderheden in Nederland</i> zijn vaker werkloos dan autochtone Nederlanders. Een mogelijke maatregel ter bestrijding van deze werkloosheid is het aanbieden van extra bijscholing aan <i>etnische minderheden</i> .	<i>Mensen in arme buurten</i> zijn vaker werkloos dan andere mensen. Een mogelijke maatregel ter bestrijding van deze werkloosheid is het aanbieden van extra bijscholing aan <i>mensen in arme buurten</i> .
In hoeverre bent u het eens of oneens met deze maatregel?	In hoeverre bent u het eens of oneens met deze maatregel?

Figuur 1. 'Split-ballot' design van het doelgroep experiment.

3. THEORETISCHE BENADERINGEN

Voor de formulering van onze hypothesen bouwen wij voort op bestaande studies naar etnocentrisme en Amerikaanse studies naar opvattingen over minderhedenbeleid. In deze bijdrage onderzoeken wij in welke mate factoren als eigenbelang, ervaren dreiging van etnische minderheden en politieke ideologie, de oppositie tegen minderhedenbeleid respectievelijk achterstandsbeleid verklaren.

3.1. *Eigenbelang*

Eigenbelang wordt vaak gedefinieerd als tastbaar verlies of winst, bijvoorbeeld financieel, voor een individu en zijn of haar directe familie (Citrin & Green, 1990; Sears & Funk, 1991). Vanuit deze benadering valt te verwachten dat minderhedenbeleid veel weerstand oproept onder Nederlanders omdat zij niet voor dit beleid in aanmerking komen (Bobo & Kluegel, 1993; Wilson, 1987). Toch kunnen we nog een onderscheid maken naar sociale groepen die meer of minder bezwaar zullen maken tegen minderhedenbeleid.

Vanuit de 'eigenbelang' benadering is het relatief duidelijk welke sociale groepen het meest bezwaar zullen maken tegen minderhedenbeleid. Lageropgeleiden en lagere inkomensgroepen hebben een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. In tijden van een recessie zullen zij daar als eerste de gevolgen van ondervinden. Etnische minder-

heden zijn ook vaak oververtegenwoordigd in deze groep. Daardoor hebben Nederlanders met een lager opleidingsniveau en een lager inkomen waarschijnlijk meer te verliezen bij minderhedenbeleid dan hogeropgeleiden en hogere inkomensgroepen (Bobo & Hutchings, 1996; Bobo & Kluegel, 1993; Kinder & Sanders, 1996). Vanuit eigenbelang is het daarom waarschijnlijk dat de oppositie tegen minderhedenbeleid sterker is onder de lageropgeleiden en lagere inkomensgroepen (H_{1a}). Ook zou de weerstand tegen minderhedenbeleid sterker moeten zijn onder werklozen dan onder mensen met een baan (H_{2a}). Subjectieve indicatoren van eigenbelang kunnen ook gerelateerd zijn aan weerstand tegen minderhedenbeleid. Zo ligt het voor de hand dat Nederlanders, die zich zorgen maken om hun financiële positie, meer bezwaar maken tegen minderhedenbeleid (H_{3a}). Vooral Nederlanders die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden zullen meer weerstand hebben tegen minderhedenbeleid (H_{4a}).

Terwijl Nederlandse achterstandsgroepen niet onder de doelgroep vallen van het specifieke minderhedenbeleid, vallen zij wel onder de doelgroep van het achterstandsbeleid. Het ligt dan ook voor de hand dat zij minder bezwaar maken tegen achterstandsbeleid. Vanuit deze gedachte formuleren wij de volgende verwachtingen voor oppositie tegen achterstandsbeleid: lageropgeleiden en lagere inkomensgroepen hebben minder weerstand tegen achterstandsbeleid dan hogeropgeleiden en hogere inkomensgroepen (H_{1b}). Ook werklozen maken minder bezwaar tegen achterstandsbeleid dan mensen met een baan (H_{2b}). Daarnaast verwachten wij dat Nederlanders, die zich zorgen maken om hun financiële positie, minder weerstand hebben tegen achterstandsbeleid (H_{3b}). Wanneer Nederlanders achterstandsbeleid associëren met overheidssteun aan etnische minderheden, zullen degenen die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden ook meer bezwaar maken tegen achterstandsbeleid. Wij verwachten wel dat Nederlanders, die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden, meer bezwaar maken tegen minderhedenbeleid dan tegen achterstandsbeleid (H_{4b}).

3.2. *Etnische minderheden als collectieve bedreiging*

Uit eerder onderzoek blijkt dat de effecten van eigenbelang op de oppositie tegen minderhedenbeleid gering zijn (Kinder & Sanders, 1996; Sears et al., 1999). Op basis van deze resultaten beweren sommige onderzoekers dat oppositie tegen minderhedenbeleid het gevolg is van groepsbelang in plaats van eigenbelang (ibid.). Het gaat daarbij om de relatieve positie van de dominante groep (privileges) ten opzichte van de etnische minderheidsgroep (Blumer, 1958). Zo kan de minderheidsgroep bedreigend overkomen door een toename in reële competitie, bijvoorbeeld in tijden van werkloosheid, maar ook als gevolg van een puur subjectieve beleving (Blalock, 1967; Coenders & Scheepers, 1998; Coser, 1956). In beide gevallen zal een toename in ervaren dreiging resulteren in een negatieve houding ten aanzien van etnische minderheden (Bobo, 1999; Levine & Campbell, 1972; Olzak, 1992; Quillian, 1995, 1996; Schlueter et al., 2008). Op basis van deze benadering verwachten wij dat Nederlanders, die het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, meer bezwaar maken tegen minderhedenbeleid (H_{5a}). Wanneer Nederlanders achterstandsbeleid associëren met overheidssteun aan etnische minderheden, zullen degenen die etnische minderheden als een bedreiging ervaren voor de domi-

nante groepspositie, ook meer weerstand hebben tegen achterstandsbeleid. Wij verwachten wel dat Nederlanders, die het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, meer bezwaar maken tegen minderhedenbeleid dan tegen achterstandsbeleid (H_{5b}).

3.3. *Politieke ideologie*

In de laatste benadering die wij hier bespreken worden negatieve attitudes ten aanzien van minderhedenbeleid verklaard vanuit de politieke ideologie van de burger (Sniderman & Carmines, 1997; Sniderman & Piazza, 1993). Uit deze benadering blijkt dat de oppositie tegen minderhedenbeleid afhangt van het beleidsterrein en de specifieke doelstelling van het beleid. De onderzoekers concluderen dat de verschillende beleidsagenda's daarom van groter belang zijn voor de houding ten aanzien van minderhedenbeleid dan negatieve attitudes ten aanzien van de doelgroep. De weerstand tegen minderhedenbeleid zou vooral voortkomen uit een conservatieve houding ten aanzien van inkomensnivellering. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat dergelijke 'etnisch-neutrale' ideologieën inderdaad een effect hebben op de oppositie tegen minderhedenbeleid. Uit dat onderzoek blijkt echter ook dat deze ideologieën aanvullende verklaringen vormen, naast een negatieve houding ten aanzien van de etnische doelgroep (Kinder & Sanders, 1996; Krysan, 2000; Sears et al., 1997).

Het werkgelegenheidsbeleid dat wij in deze bijdrage centraal stellen, is erop gericht de positie van etnische minderheden respectievelijk sociaal-economische achterstandsgroepen te verbeteren. Voortbouwend op de ideologische benadering, formuleren wij de hypothese dat Nederlanders met een conservatieve houding ten aanzien van inkomensnivellering, meer weerstand hebben tegen minderhedenbeleid alsook tegen achterstandsbeleid (H_6). Daarmee verwachten wij dat het effect van economisch conservatisme op de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid niet varieert met de doelgroep.²

3.4. *Verskillende verklaringen voor lager- en hogeropgeleiden?*

Hoewel Sniderman en zijn collega's (zie bijvoorbeeld Sniderman & Carmines, 1997; Sniderman & Piazza, 1993), het belang van politieke ideologie benadrukken voor de oppositie tegen minderhedenbeleid, beweren zij niet dat dergelijke weerstand helemaal losstaat van negatieve attitudes ten opzichte van minderheden. Negatieve attitudes ten aanzien van etnische minderheden zouden namelijk wel ten grondslag kunnen liggen aan de beleidsvoorkeuren van de lageropgeleiden, terwijl politieke ideologie doorslaggevend zou zijn voor de beleidsvoorkeuren van de hogeropgeleiden (ibid.). Voor lageropgeleiden is het moeilijker om abstracte principes als politieke ideologie te begrijpen. Daarom worden hun opvattingen over minderhedenbeleid voor een belangrijk deel gekleurd door de houding ten aanzien van etnische minderheden. Hogeropgeleiden hebben wel de kennis om hun beleidsvoorkeuren te baseren op ideologische opvattingen. Tegelijkertijd zijn zij meer op de hoogte van tolerante normen en waarden. In recent onderzoek worden deze hypothesen weerlegd (Bobo, 2000; Federico & Sidanius, 2002; Sears et al., 1997; Sidanius et al., 2000). In dit onderzoek werd echter geen vergelijk gemaakt tussen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid. Wij formuleren tot slot de volgende conditionele hypothesen: Los van de

doelgroep, heeft economisch conservatisme een sterker (positief) effect op de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid onder de hogeropgeleiden (H_7). In tegenstelling tot economisch conservatisme, verwachten we dat vooral lageropgeleiden, die zich bedreigd voelen door etnische minderheden (op persoonlijk of collectief niveau), meer bezwaar zullen maken tegen werkgelegenheidsbeleid (H_8). In figuur 2 geven wij een overzicht van de verwachtingen die we formuleren vanuit de verschillende theoretische benaderingen.

	<i>Hypothesen^a</i>	
	<i>Minderhedenbeleid</i>	<i>Achterstandsbeleid</i>
<i>Zelfbelang</i>		
Opleiding	-	+
Inkomen	-	+
Werkloosheid	+	-
Statusangst	+	-
Persoonlijke dreiging	++	+
<i>Groepspositie</i>		
Collectieve dreiging	++	+
<i>Politieke ideologie</i>		
Conservatisme	+	+
<i>Interacties</i>		
Persoonlijke dreiging*opleiding	-	-
Conservatisme*opleiding	+	+
Collectieve dreiging*opleiding	-	-

^a + positieve relatie, ++ sterkere positieve relatie, - negatieve relatie.

Figuur 2. Overzicht van hypothesen: verwachte relatie met oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid.

4. RESULTATEN

4.1. *Oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid in Nederland*

In tabel 1 tonen we het percentage respondenten dat bezwaar maakt tegen minderhedenbeleid respectievelijk achterstandsbeleid.³

Uit de resultaten blijkt dat de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid laag is. Daarnaast blijkt de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid niet te variëren met de doelgroep. Weliswaar ligt het percentage dat tegen het voorgelegde minderhedenbeleid is (12%) iets hoger dan bij achterstandsbeleid (9%), maar dit verschil is niet significant: uit een Chi-kwadraat toets blijkt dat er geen relatie is tussen oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid en de doelgroep van het beleid ($\chi^2(1,1283) = 2,48; p = 0,116$).⁴ Ter vergelijking, Bobo en Kluegel (1993) onderzochten de houding van blanke Amerikanen ten aanzien van beleid gericht op zwarte Amerikanen en beleid gericht op sociaal-economische achterstandsgroepen. De kwesties waren: vrijstelling van belasting voor bedrijven die zich vestigen in zwarte wijken respectievelijk arme wijken, overheidsuitgaven voor scholen in zwarte wijken respectievelijk arme wijken, studie-

Tabel 1. Percentage respondentent dat oppositie uit tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid (N=1.283).

<i>Houding werkgelegenheidsbeleid^a</i>	<i>Minderhedenbeleid^b</i>	<i>Achterstandsbeleid</i>	<i>Totaal</i>
Percentage oppositie	12,1	9,4	10,8
Percentage steun	87,9	90,6	89,2
N	644	639	1.283

Bron: Socon, 2005, berekeningen van de auteurs.

^a Het betrof hier een 4-puntsschaal met de antwoordmogelijkheden (1) 'helemaal mee eens' tot (4) 'helemaal mee oneens'. Aangezien de verdeling erg scheef is, wordt er in de analyses gebruik gemaakt van een dichotome variabele.

^b Oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid varieert niet met de doelgroep (χ^2 (1, N=1283) = 2,48; p = 0,116).

beurzen voor zwarte kinderen respectievelijk kinderen uit sociaal-economische achterstandsgroepen. Hoewel de beleidsvoorstellen over het algemeen wel gesteund werden door blanke Amerikanen, was de oppositie tegen het beleid gemiddeld 22% hoger wanneer het beleid specifiek gericht was op zwarte Amerikanen.

4.2. *Oppositie tegen etnisch en achterstandsbeleid verklaard*

In tabel 2 tonen we de resultaten van de logistische regressie analyse met betrekking tot oppositie tegen minderhedenbeleid.⁵

Volgens hypothese 1a hebben lageropgeleiden en lagere inkomensgroepen meer weerstand tegen minderhedenbeleid. Uit tabel 2 blijkt dat het opleidingsniveau inderdaad negatief samenhangt met oppositie tegen minderhedenbeleid: hoe lager het opleidingsniveau, hoe hoger de oppositie tegen minderhedenbeleid. Huishoudinkomen is echter niet gerelateerd aan oppositie tegen minderhedenbeleid.⁶ Dit resultaat bevestigt hypothese 1a gedeeltelijk.

Volgens hypothese 2a maken werkloze Nederlanders meer bezwaar tegen minderhedenbeleid. De richting van het effect is positief, maar niet significant. We moeten echter voorzichtig zijn aangezien het percentage werklozen in de dataset erg klein is.⁷

Ook voor de subjectieve indicatoren van eigenbelang hebben we een aantal hypothesen opgesteld.⁸ In tegenstelling tot hypothese 3a, is angst voor de eigen financiële positie niet gerelateerd aan oppositie tegen minderhedenbeleid. In lijn met hypothese 4a, vinden we wel een effect van persoonlijk ervaren dreiging: Nederlanders die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden maken meer bezwaar tegen minderhedenbeleid. Dus, van de beide subjectieve indicatoren van eigenbelang, is alleen de maat die direct refereert aan etnische minderheden gerelateerd aan oppositie tegen minderhedenbeleid.

Tabel 2. *Oppositie tegen minderhedenbeleid (n=644).*

Ongestandaardiseerde logistische regressie parameter schattingen B met standaard fouten tussen haakjes.

	Oppositie tegen minderhedenbeleid			
	Eigenbelang Model	Ideologie Model	Collectieve dreiging Model	Conditioneel Model
	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Sekse (vrouw)	0,02 (0,27)	0,10 (0,28)	0,06 (0,28)	0,06 (0,28)
Leeftijd	-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)
Gemiddeld inkomen in de wijk ^a	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)
% minderheden in de wijk ^b	-0,00 (0,02)	-0,00 (0,02)	0,00 (0,02)	0,00 (0,02)
<i>Zelfbelang</i>				
Opleiding	-0,17 (0,08)*	-0,22 (0,08)**	-0,18 (0,09)*	-0,23 (0,10)*
<i>Werk status ^c</i>				
Werkloos	0,96 (0,64)	0,98 (0,64)	0,91 (0,64)	0,87 (0,64)
Uitkeringsgerechtigd	0,13 (0,42)	0,12 (0,43)	-0,07 (0,44)	-0,05 (0,43)
Huishouding	0,49 (0,43)	0,39 (0,44)	0,25 (0,44)	0,25 (0,44)
Student	0,09 (0,59)	-0,17 (0,62)	-0,09 (0,62)	-0,12 (0,63)
Werkend (referentie)	-	-	-	-
Inkomen	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)
Statusangst	-0,10 (0,14)	-0,02 (0,15)	-0,02 (0,15)	-0,02 (0,15)
Persoonlijke dreiging ^d	0,63 (0,14)***	0,60 (0,15)***	0,29 (0,18)	0,29 (0,20)
<i>Ideologie</i>				
Conservatisme ^e		0,56 (0,18)***	0,52 (0,18)**	0,53 (0,18)**
Collectieve dreiging ^f			0,58 (0,22)**	0,60 (0,23)**
<i>Interacties</i>				
Conservatisme*opleiding				0,06 (0,10)
Persoonlijke dreiging*opleiding				0,03 (0,10)
Collectieve dreiging*opleiding				0,05 (0,12)
<i>Intercept</i>	-2,28 (0,24)***	-2,37 (0,25)***	-2,36 (0,25)***	-2,38 (0,25)***
<i>Nagelkerke R²</i>	0,10	0,13	0,15	0,16
<i>Model χ^2</i>	35,29***	46,03***	53,82***	54,93***

Bron: Socon, 2005, berekeningen van de auteurs. Noot. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; $p < 0,001$ (eenzijdige toetsen). Variabelen zijn gecentreerd op het gemiddelde. a inkomen op 5-cijferig postcode niveau, b percentage minderheden op 5-cijferig postcode niveau, c dummy's voor werkstatus met als referentiegroep mensen met een baan, d persoonlijke dreiging van etnische minderheden, e economisch conservatisme, f dreiging van etnische minderheden ten aanzien van de eigen groep.

We formuleerden ook een aantal hypothesen met betrekking tot economisch conservatisme en collectieve dreiging van etnische minderheden.⁹ In lijn met hypothese 6, hangt economisch conservatisme positief samen met oppositie tegen minderhedenbeleid: hoe conservatiever de houding ten aanzien van inkomensnivellering, hoe meer oppositie tegen minderhedenbeleid. In tabel 2 stellen we ook vast dat Nederlanders, die het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, meer bezwaar maken tegen minderhedenbeleid. Dit resultaat bevestigt

hypothese 5a. Wanneer we corrigeren voor het effect van collectieve dreiging, blijkt het gevoel persoonlijk bedreigd te worden door etnische minderheden geen onafhankelijk effect te hebben op de weerstand tegen minderhedenbeleid. Dit laatste is in lijn met het ‘groepsconflict’ argument dat oppositie tegen minderhedenbeleid eerder het gevolg is van groepsbelang dan van eigenbelang.

Tabel 3. *Oppositie tegen achterstandsbeleid (n=639).*

Ongestandaardiseerde logistische regressie parameter schattingen B met standaard fouten tussen haakjes.

	Oppositie tegen achterstandsbeleid			
	Eigenbelang Model	Ideologie Model	Collectieve dreiging Model	Conditioneel Model
	B (SE)	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Sekse (vrouw)	-0,48 (0,30)	-0,40 (0,30)	-0,43 (0,30)	-0,41 (0,30)
Leeftijd	-0,02 (0,01)	-0,02 (0,01)	-0,02 (0,01)	-0,02 (0,01)
Gemiddeld inkomen in de wijk ^a	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)
% minderheden in de wijk ^b	0,00 (0,02)	0,00 (0,02)	0,01 (0,02)	0,01 (0,02)
<i>Zelfbelang</i>				
Opleiding	-0,08 (0,09)	-0,11 (0,09)	-0,10 (0,09)	-0,10 (0,10)
Werk status ^c				
Werkloos	0,63 (0,88)	0,69 (0,92)	0,74 (0,910)	0,72 (0,92)
Uitkeringsgerechtigd	0,43 (0,45)	0,47 (0,45)	0,47 (0,45)	0,48 (0,45)
Huishouding	-0,23 (0,69)	-0,17 (0,67)	-0,20 (0,67)	-0,20 (0,67)
Student	0,45 (0,53)	0,39 (0,54)	0,32 (0,54)	0,30 (0,54)
Werkend (referentie)	-	-	-	-
Inkomen	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)
Statusangst	0,01 (0,16)	0,06 (0,17)	0,07 (0,17)	0,07 (0,17)
Persoonlijk dreiging ^d	0,19 (0,16)	0,18 (0,17)	-0,09 (0,22)	-0,10 (0,24)
<i>Ideologie</i>				
Conservatisme ^e		0,41 (0,18)*	0,43 (0,19)**	0,43 (0,19)*
<i>Groepspositie</i>				
Collectieve dreiging ^f			0,45 (0,24)*	0,46 (0,24)*
<i>Interacties</i>				
Conservatisme*opleiding				0,01 (0,11)
Persoonlijke dreiging*opleiding				-0,05 (0,13)
Collectieve dreiging*opleiding				0,06 (0,14)
<i>Intercept</i>	-2,26 (0,23)***	-2,34 (0,24)***	-2,35 (0,24)***	-2,36 (0,25)***
<i>Nagelkerke R²</i>	0,06	0,08	0,08	0,09
<i>Model χ^2</i>	18,32	23,33*	27,16*	27,44*

Bron: Socon, 2005, berekeningen van de auteurs. Noot. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (eenzijdige toetsen). Variabelen zijn gecentreerd op het gemiddelde. a inkomen op 5-cijferig postcode niveau, b percentage minderheden op 5-cijferig postcode niveau, c dummy's voor werkstatus met als referentiegroep mensen met een baan, d persoonlijke dreiging van etnische minderheden, e economisch conservatisme, f dreiging van etnische minderheden ten aanzien van de eigen groep.

Tabel 3 toont de resultaten van de logistische regressie analyse met betrekking tot oppositie tegen achterstandsbeleid. In tegenstelling tot oppositie tegen minderhedenbeleid, heeft opleiding geen effect op oppositie tegen achterstandsbeleid. Huis-houdinkomen hangt ook niet samen met oppositie tegen achterstandsbeleid. Deze resultaten weerleggen hypothese 1b.

Volgens hypothese 2b, maken werkloze Nederlanders minder bezwaar tegen achterstandsbeleid. Net als in de modellen voor minderhedenbeleid vinden we geen verschillen in oppositie tegen achterstandsbeleid tussen respondenten met en zonder een baan. Ook de parameterschatting voor het effect van werkloosheid is positief in plaats van negatief. We vinden ook geen steun voor hypothese 3b, waarin we stellen dat Nederlanders die zich zorgen maken om hun financiële positie, minder weerstand hebben tegen achterstandsbeleid.

In hypothese 4b stelden we dat Nederlanders die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden ook meer weerstand hebben tegen achterstandsbeleid. In tegenstelling tot hypothese 4b, blijkt het gevoel persoonlijk bedreigd te worden door etnische minderheden geen effect te hebben op de weerstand tegen achterstandsbeleid.

Nederlanders die zich persoonlijk bedreigd voelen door etnische minderheden, maken dus wel meer bezwaar tegen minderhedenbeleid, maar niet meer bezwaar tegen achterstandsbeleid; deze verbanden verschillen significant ($B = 0,45$ (SE 0,19); $p = 0,01$; eenzijdige-toets).¹⁰

Een overeenkomst tussen de modellen voor minderhedenbeleid en achterstandsbeleid vinden we in het effect van economisch conservatisme. Volgens hypothese 6 hebben Nederlanders met een conservatieve houding ten aanzien van inkomensnivellering, meer weerstand tegen achterstandsbeleid alsook tegen minderhedenbeleid. In tabel 3 vinden we een positief effect van economisch conservatisme op de weerstand tegen achterstandsbeleid. Zoals verwacht, varieert het effect van economisch conservatisme op oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid niet met de doelgroep. Nederlanders, met een conservatieve houding ten aanzien van inkomensnivellering, zijn in het geheel tegen werkgelegenheidsbeleid.

We vinden wel een verschil tussen de modellen voor minderhedenbeleid en achterstandsbeleid in het effect van collectieve dreiging. Volgens hypothese 5b, zullen Nederlanders, die het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, meer bezwaar maken tegen achterstandsbeleid. In tabel 3 vinden we steun voor deze hypothese. Wanneer Nederlanders het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, maken zij meer bezwaar tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid; zoals verwacht is het effect op de weerstand tegen minderhedenbeleid sterker ($B = 0,46$ (SE 0,23); $p = 0,02$; eenzijdige toets).

4.3. Verschillende determinanten voor lager- en hogeropgeleiden?

Volgens hypothese 7, heeft economisch conservatisme een sterker (positief) effect op oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid onder de hogeropgeleiden. In tegenstelling tot economisch conservatisme, stelden we in hypothese 8 dat vooral lageropgeleiden, die dreiging ervaren van etnische minderheden (op persoonlijk of collectief niveau), meer bezwaar zullen maken tegen werkgelegenheidsbeleid. In de laatste

kolommen van tabel 2 en tabel 3 tonen we de resultaten van deze interactie hypothesen. We vinden geen steun voor deze hypothesen.¹¹

	<i>Hypothesen^a</i>		<i>Bevestigd?^b</i>	
	<i>Minderheden-beleid</i>	<i>Achterstands-beleid</i>	<i>Minderheden-beleid</i>	<i>Achterstands-beleid</i>
<i>Zelfbelang</i>				
Opleiding	-	+	V	0
Inkomen	-	+	0	0
Werkloosheid	+	-	0	0
Statusangst	+	-	0	0
Persoonlijke dreiging	++	+	V	0
<i>Groepspositie</i>				
Collectieve dreiging	++	+	V	V
<i>Politieke ideologie</i>				
Conservatisme	+	+	V	V
<i>Interacties</i>				
Persoonlijke dreiging*opleiding	-	-	0	0
Conservatisme*opleiding	+	+	0	0
Collectieve dreiging*opleiding	-	-	0	0

^a + positieve relatie, ++ sterkere positieve relatie, - negatieve relatie.

^b V hypothese bevestigd, 0 hypothese weerlegd.

Figuur 3. Overzicht van hypothesen en resultaten: relatie met oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid.

5. CONCLUSIES

In Nederland zijn de laatste jaren veel specifieke overheidsmaatregelen voor de integratie van etnische minderheden beëindigd (Entzinger & Fermin, 2006). Ook op het gebied van werkgelegenheid zijn een aantal specifieke maatregelen afgeschaft (Dagevos, Gijsberts & Praag, 2003; Entzinger & Fermin, 2006). De nadruk ligt nu meer op algemeen beleid, waarmee de aandacht langzaam is verschoven naar sociaal-economische achterstandsgroepen. In dit hoofdstuk hebben we onderzocht of de opvattingen van Nederlanders over werkgelegenheidsbeleid variëren met de doelgroep van het beleid. We vergeleken opvattingen over (specifiek) minderhedenbeleid met opvattingen over (algemeen) achterstandsbeleid. Voortbouwend op Amerikaans onderzoek (Bobo & Kluegel, 1993; zie ook Sidanius et al., 2000; Sniderman et al., 1991; Sniderman & Carmines, 1997), stelden we de verwachting op dat Nederlanders meer weerstand hebben tegen minderhedenbeleid dan tegen achterstandsbeleid.

We onderzochten ook in welke mate de *verklaringen* voor de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid variëren met de doelgroep van het beleid. Meer specifiek vroegen wij ons af in welke mate een negatieve houding tegenover etnische minderheden, in

tegenstelling tot politieke ideologie, verantwoordelijk is voor de oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid?

We maakten gebruik van een 'split-ballot' design. Respondenten kregen willekeurig twee verschillende vraagversies voorgelegd. Beide vragen gingen over werkgelegenheidsbeleid, alleen de doelgroep van het beleid varieerde. De weerstand tegen werkgelegenheidsbeleid blijkt laag te zijn en niet afhankelijk van de beoogde doelgroep. Los van de doelgroep, vinden we dat slechts tien procent van de Nederlanders bezwaar maakt tegen het voorgelegde werkgelegenheidsbeleid. Het is opvallend dat we geen verschil vinden tussen de oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid. Het feit dat de Nederlandse politieke agenda verschuift van specifiek minderhedenbeleid naar achterstandsbeleid (Entzinger & Fermin, 2006), zien wij vooralsnog niet terug in de publieke opvattingen over werkgelegenheidsbeleid.

Zoals verwacht vinden we dat mensen met een conservatieve houding ten aanzien van inkomensnivellering zowel meer weerstand hebben tegen minderhedenbeleid als tegen achterstandsbeleid. Oppositie tegen achterstandsbeleid komt vooral voort uit economisch conservatisme. Het beeld verandert wanneer we kijken naar oppositie tegen minderhedenbeleid. Het gevoel dat etnische minderheden een bedreiging vormen, biedt duidelijk een aanvullende verklaring voor de oppositie tegen minderhedenbeleid.

Interessant is dat Nederlanders, die het gevoel hebben dat etnische minderheden een collectieve bedreiging vormen, zowel meer bezwaar maken tegen achterstandsbeleid als tegen minderhedenbeleid. Het laatste suggereert dat Nederlanders achterstandsbeleid inderdaad associëren met de etnische doelgroep. Nederlanders, die dreiging ervaren van etnische minderheden (op persoonlijk of collectief niveau), maken echter vooral meer bezwaar tegen minderhedenbeleid. Vooral groepsbelang, collectieve dreiging van etnische minderheden, blijkt een rol te spelen in de weerstand tegen minderhedenbeleid.

Volgens Sniderman en Piazza (1993, zie ook Sniderman & Carmines, 1993), zou een negatieve houding ten aanzien van etnische minderheden inderdaad gerelateerd kunnen zijn aan de oppositie tegen minderhedenbeleid. Deze relatie zou echter beperkt zijn tot de lageropgeleiden. Voor hogeropgeleiden zou politieke ideologie doorslaggevend zijn voor de houding ten aanzien van minderhedenbeleid. Wij vinden hier geen bewijs voor.

Andere onderzoekers, stellen dat een negatieve houding tegenover etnische minderheden vooral een effect heeft onder hogeropgeleiden (Federico & Sidanius, 2002; Jackman, 1978; Jackman & Muha, 1984). Zo zou de tolerantie van hogeropgeleiden ten aanzien van etnische minderheden vooral het gevolg zijn van sociale wenselijkheid.

Ook hogeropgeleiden hechten namelijk veel belang aan de dominante positie van de meerderheidsgroep. Hoewel zij het minder snel eens zijn met negatieve vooroordelen over minderheden, zullen zij de eigen groepsbelangen zeker verdedigen wanneer ze de kans krijgen om dat op een subtiele manier te doen (ibid.). Zo blijkt uit onderzoek dat hogeropgeleiden wel algemene principes van etnische gelijkheid onderschrijven, maar niet de concrete beleidsvoorstellen voor de implementatie van deze principes (Schuman et al., 1997). Bovendien zouden hogeropgeleiden makkelijker een verband leggen tussen de belangen van de dominante groep en het voorgestelde minderhedenbeleid (Federico & Sidanius, 2002). Voor deze tegengestelde interactie hypothese vinden we echter ook geen bewijs.

Concluderend, kunnen we stellen dat de wijze waarop politici hun beleid presenteren, minderhedenbeleid of achterstandsbeleid, eigenlijk niets uitmaakt voor de oppositie tegen werkgelegenheidsbeleid. We willen wel benadrukken dat een beleidsvoorstel met een ander doel, zou kunnen resulteren in meer oppositie tegen minderhedenbeleid. Het werkgelegenheidsbeleid dat wij in dit hoofdstuk centraal stellen is gericht op het vergroten van gelijke kansen. De weerstand was waarschijnlijk groter geweest wanneer de beleidsmaatregel was gericht op het bevorderen van gelijke uitkomsten (zoal bij quoterings voor minderheden). Afgaande op Amerikaans onderzoek zal dit zeker het geval zijn (Bobo & Kluegel, 1993). We hebben ook reden om aan te nemen dat dit beleid in de Nederlandse context niet makkelijk wordt ontvangen. Zo werd al in 1981 een voorstel voor quoterings van minderheden door de toenmalige regering van de hand gewezen. Quoterings van minderheden zou de etnische doelgroep stigmatiseren. Bovendien zou een quota systeem het onderscheid tussen minderheden en overige ingezetenen vergroten (Commissie Blok, 2004).

Onderzoek heeft ook aangetoond dat beleidsopvattingen afhankelijk zijn van de argumenten die politici en media aandragen (Druckman, 2001; Nelson & Kinder, 1996; Van Londen, Coenders & Scheepers, in druk). Geconfronteerd met nieuwe argumenten voor eenzelfde beleidsvoorstel, zijn mensen geneigd hun oorspronkelijke positie ten aanzien van minderhedenbeleid alsnog te wijzigen (Sniderman & Piazza, 1993). Na verloop van tijd blijken mensen echter wel weer terug te keren naar hun oorspronkelijke opvatting over de beleidskwestie (Wennekers, 2008).

In deze bijdrage hebben wij laten zien op welke wijze we door het gebruik van een 'survey-experiment' antwoord kunnen geven op een beleidsvraag. In 1969, gaf Donald Campbell al aan dat experimenten een integraal onderdeel zouden moeten zijn van beleidsvernieuwing. De nieuwe computergestuurde interviewtechnieken (CAPI of CATI) bieden talloze mogelijkheden voor de toepassing van experimenten. Bovendien zijn survey-experimenten met deze nieuwe technieken gemakkelijk te implementeren (Piazza & Sniderman, 1998; Gaines, Kuklinski & Quirk, 2007). Zo kan een eenvoudig 'split-ballot' design al inzicht geven in de effecten van verschillende 'marketing strategieën' op de publieke opinie over overheidsbeleid.

NOTEN

1. De term minderhedenbeleid refereert in dit hoofdstuk naar beleidsmaatregelen als de 'Wet SAMEN' en de 'SPAG-regeling'; specifieke overheidsmaatregelen ter bevordering van de arbeidsmarktpositie van etnische minderheden. In principe is het mogelijk dat de respondenten in onze survey specifiek minderhedenbeleid associëren met algemeen achterstandsbeleid. Met onze huidige data kunnen we daar geen uitsluitsel over geven.
2. Morele waarden, zoals de mate waarin het beleid eerlijk wordt bevonden, kunnen wel andere effecten hebben op minderhedenbeleid en achterstandsbeleid (Sniderman & Carmines, 1997; Sniderman & Piazza, 1993).
3. Het experiment is voorgelegd aan zowel de etnisch Nederlandse deelnemers van de 2005-ronde van SOCON ($n = 1199$), als de westerse allochtonen ($n=107$). In de resultaten die we hier presenteren is de groep westerse allochtonen meegenomen. Voor de resultaten maakt het niet uit of de westerse allochtonen wel of niet worden meegenomen in de analyses.
4. De groepen verschillen niet van elkaar op belangrijke achtergrondvariabelen als sekse, leeftijd en opleiding.
5. In de modellen voor minderhedenbeleid en achterstandsbeleid nemen we ook een aantal controle variabelen mee: leeftijd, sekse, percentage minderheden en gemiddeld inkomen op het 5-cijferig postcodeniveau (Völker, Flap & Lindenberg, 2007). Deze controle variabelen blijken niet samen te hangen met oppositie tegen minderhedenbeleid en achterstandsbeleid. Gegevens over het percentage minderheden en gemiddeld fiscaal maandinkomen zijn afkomstig uit het bestand 'Kerncijfers postcodegebieden, 2004' (CBS, Staline). Gemiddeld valt 1 respondent onder het 5-cijferig postcode niveau.
6. Voor huishoudinkomen hebben we de aangepaste OECD schaal gebruikt (Hagenaars et al., 1994).
7. Ongeveer 2% van de respondenten, dat deelnam aan het experiment was werkloos.
8. Statusangst is gemeten met drie items (Cronbachs alfa = 0,74). Een voorbeeld is: 'Ik heb de komende jaren minder te besteden'. Persoonlijk ervaren dreiging van etnische minderheden is gemeten met twee items (alfa = 0,68). Een voorbeeld is: 'Ik maak me soms zorgen dat mijn woonomgeving erop achteruitgaat door de komst van etnische minderheden'.
9. Economisch conservatisme is gemeten met drie items (alfa = 0,67). Een voorbeeld is: 'Klasse verschillen zouden kleiner moeten zijn'. Ervaren dreiging van etnische minderheden (op collectief niveau) is gemeten met vier items (alfa = 0,79). Een voorbeeld is: 'Etnische minderheden vormen een bedreiging van onze cultuur'.
10. In eerste instantie hebben we voor alle variabelen, behalve de controle variabelen, een interactie met conditie opgenomen in de modellen. Vervolgens zijn stapsgewijs de interacties die het minst significant waren verwijderd (Kleinbaum, 1992). De interacties tussen ervaren dreiging (zowel op persoonlijk als collectief niveau) en conditie bleken significant te zijn. Deze interacties zijn niet significant wanneer ze beiden worden meegenomen in de modellen.
11. We hebben hier dezelfde strategie gevolgd als bij het toetsen van de interacties tussen de onafhankelijke variabelen en conditie.

LITERATUUR

- Blalock, H.M. (1967). *Toward a theory of minority group relations*. New York: John Wiley and Sons.
- Blumer, H. (1958). Race prejudice as a sense of group position, *Pacific Sociological Review*, 1, 3-7.
- Bobo, L.D. (1999). Prejudice as group position: microfoundations of a sociological approach to racism and race relations. *Journal of Social Issues*, 55(3), 445-472.
- Bobo, L.D. (2000). Race and Beliefs about Affirmative Action: Assessing the Effects of Interests, Group threat, Ideology and Racism. In D.O. Sears, J. Sidanius & L. Bobo (Red.), *Racialized Politics. The Debate about Racism in America* (p. 137-164). Chicago and London: The University of Chicago Press
- Bobo, L. D., & V.L. Hutchings (1996). Perceptions of racial group competition: extending Blumer's theory of group position to a multiracial context. *American Sociological Review*, 61(1), 951-972.
- Bobo, L.D. & J.R. Kluegel (1993). Opposition to race-targeting: self-interest, stratification ideology, or racial attitudes? *American Sociological Review*, 58(4), 443-464.
- Campbell, D.T. (1969). Reforms as Experiments. *American Psychologist*, 24(4), 409-429.
- Citrin, J. & D.P. Green (1990). The Self-Interest Motive in American Public Opinion. *Research in Micropolitics*, 3, 1-28.
- Coenders, M. & P. Scheepers (1998). Support for Ethnic Discrimination in the Netherlands 1979-1993: Effects of Period, Cohort, and Individual Characteristics. *European Sociological Review*, 14(4), 405-422.
- Coser, L. (1956). *The functions of social conflict*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Dagevos, J. (2007). Arbeid en inkomen. In J. Dagevos & M. Gijsberts (Red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p. 131-162). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. & M. Turkenburg (2003). Arbeidsmarktbeleid: Ontwikkelingen op landelijk en gemeentelijk niveau. In J. Dagevos, M. Gijsberts & C. van Praag (Red.), *Rapportage Minderheden 2003* (p. 257-314). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Druckman, J.N. (2001). The Implications of Framing Effects for Citizen Competence. *Political Behavior*, 23(3), 225-256.
- Eisinga, R., M. Coenders, A. Felling, M. Grotenhuis, S. Oomens, P. Scheepers (in druk). *Documentation of a national survey on religious and secular attitudes in 2005*. Amsterdam: NIWI/Steinmetz Archive.
- Entzinger, H. & A. Fermin (2006). Gidsland achter de Waterlinie. Het recente Nederlandse immigratie- en integratiebeleid in Europees perspectief. In: F. van Tubergen & I. Maas (Red.), *Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief*. Amsterdam: University Press.
- Federico, C.M. & J. Sidanius (2002). Racism, Ideology, and Affirmative Action Revisited: The Antecedents and Consequences of 'Principled Objections' to Affirmative Action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(4), 488- 502.
- Gaines, B.J., J.H. Kuklinski & P.J. Quirk (2007). The Logic of the Survey Experiment Re-examined. *Political Analysis*, 15, 1-20.
- Gilens, M. (1999). *Why Americans Hate Welfare? Race, Media, and the Politics of Antipoverty Policy*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hagenaars, A., Vos, K. de & M.A. Zaidi (1994). *Poverty statistics in the Late 1980s: Research Based on Micro-data*. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- Jackman, M.R. (1978). General and Applied Tolerance: Does Education Increase Commitment to Racial Integration? *American Journal of Political Sciences*, 22(2), 302-324.

- Jackman, M.R. & M.J. Muha (1984). Education and intergroup attitudes: moral enlightenment, superficial democratic commitment, or ideological refinement? *American Sociological Review*, 49, 751-769.
- Kinder, D.R. & L.M. Sanders (1996). *Divided by Color. Racial Politics and Democratic Ideals*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Klaver, J., J.W.M. Meijssen & A.W.M. Odé (2005). *Etnische minderheden op de arbeidsmarkt. Beelden en feiten, belemmeringen en oplossingen*. Amsterdam: Regioplan.
- Kleinbaum, D.G. (1992). *Logistic Regression: A Self Learning Text*. New York: Springer.
- Krysan, M. (2000). Prejudice, and Public Opinion: Understanding the Sources of Racial Policy Attitudes. *Annual Review of Sociology*, 26, 135-168.
- Levine, R.A. & D. Campbell (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior*. New York: Wiley.
- Londen, M. van, M. Coenders, & P. Scheepers (2009). Effects of issue frames on aversion to ethnic-targeted school policies. *Methodology*, in druk.
- Nelson, T.E. & D.R. Kinder (1996). Issue frames and group-centrism in American public opinion. *The Journal of Politics*, 58(4), 1055-1078.
- Olzak, S. (1992). *The dynamics of ethnic competition and conflict*. Stanford: Stanford University Press.
- Piazza, T. & P.M. Sniderman (1998). Incorporating Experiments into Computer Assisted Surveys. In: M.P. Couper, R.P. Baker, J. Bethlehem, C.Z.F. Clark, J. Martin, W.L. Nicholls II & J.M. O'Reilly (Red.), *Computer Assisted Survey Information Collection*, (p. 167-184). John Wiley & Sons, Inc.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 4, 586-611.
- Quillian, L. (1996). Group threat and regional change in attitudes toward African-Americans. *American Journal of Sociology*, 102, 816-860.
- Schuman, H., S. Steeh, L. Bobo & M. Krysan (1997). *Racial attitudes in America. Trends and Interpretations*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Schlueter, E., P. Schmidt & U. Wagner (2008). Disentangling the Causal Relations of Perceived Group Threat and Outgroup Derogation: Cross-national Evidence from German and Russian Panel Surveys. *European Sociological Review*, 24(5), 567- 581.
- Sears, D.O. & C.L. Funk (1991). The role of self-interest in social and political attitudes. *Advances in experimental and social psychology*, 24, 1-91.
- Sears, D.O., J.J. Hetts, J. Sidanius & L. Bobo (1999). Race in American Politics: Framing the Debates. In: D.O. Sears, J. Sidanius & L. Bobo (Red.), *Racialized Politics. The Debate about Racism in America*, (p. 1-43). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Sears, D.O., Laar, C. van, M. Carrillo & R. Kosterman (1997). Is it really racism? The origins of white Americans' opposition to race-targeted policies. *The Public Opinion Quarterly*, 61, 16-53.
- Sidanius, J., P. Singh, J.J. Hetts, & C. Federico (2000). It's not affirmative action, It's the Blacks: The Continuing Relevance of Race in American Politics. In: D.O. Sears, J. Sidanius & L. Bobo (Red.), *Racialized Politics. The Debate about Racism in America*. (p. 191-235). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Sniderman, P.M. & E.G. Carmines (1997). *Reaching beyond Race*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Sniderman, P.M. & T. Piazza (1993). *The Scar of Race*. Cambridge, London: Harvard University Press.

- Sniderman, P.M., T. Piazza, P.E. Tetlock, & A. Kendrick (1991). The new racism. *American Journal of Political Science*, 19, 393-418.
- Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid (Commissie Blok) (2004). *Bruggen bouwen*. Deel 1: Eindrapport. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 28 689, nr. 9.
- Turkenburg, M. & M. Gijsberts (2007). Opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal. In J. Dagevos & M. Gijsberts (Red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (p. 72-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Völker, B., H. Flap & S. Lindenberg (2007). When are neighborhoods communities? Community in Dutch neighborhoods. *European Sociological Review*, 23(1), 99-114.
- Wennekers, C. (2008). *Veranderlijkheid van opvattingen over de EU. Onderzoeksverslag van een survey-experiment*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Wilson, W.J. (1987). *The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.